

УДК 004.9

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Мосов С. П., доктор військових наук, професор

Кононенко А. В.

Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (Україна)

Резюме: Стаття присвячена питанням систематизації інформаційних ресурсів у межах інформаційного забезпечення діяльності фізичних та юридичних осіб у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: Інтелектуальна власність, інформаційні ресурси, інформаційне забезпечення.

Резюме: В статье рассмотрены вопросы систематизации информационных ресурсов в рамках информационного обеспечения деятельности физических и юридических лиц в сфере интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: Интеллектуальная собственность, информационные ресурсы, информационное обеспечение.

Summary: The article deals with issues of systematization of information resources within information support of activity of legal entities and individuals in the field of intellectual property in Ukraine.

Key words: Intellectual property, information resources, information.

Створення необхідних умов для здійснення сукупності різноманітних видів інтелектуальної діяльності відбувається у сфері інтелектуальної власності (далі – ІВ), яка являє собою середовище з внутрішньою єдністю, утворене державою, що охоплює різні галузі народного господарства і в якому досягаються нові, оригінальні та невідомі раніше результати різноманітної інтелектуальної діяльності людини у вигляді об'єктів права ІВ (далі – ОПІВ), які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними.

Реалізація та функціонування відповідної інформаційної інфраструктури є одним з основних компонентів успішного виконання зазначеного вище процесу, що, насамперед, вимагає належного інформаційного забезпечення діяльності у сфері ІВ. Сутність інформаційного забезпечення полягає у здійсненні сукупності заходів, кінцевим результатом яких є створення сприятливих умов для надійного і швидкого отримання споживачами (фізичними та юридичними особами) відомостей стосовно ОПІВ, їх охорони, характеру та обсягу прав заявників і власників охоронних документів, а також про способи комерціалізації, реалізації їх у господарстві та отримання відповідного доходу.

Невизначеність принципів систематизації таких ресурсів у сфері ІВ в Україні є однією з основних проблем, що обмежує поінформованість суспільства, особливо серед винахідників і раціоналізаторів, і вимагає від юридичних і фізичних осіб пошуку або формування нових підходів до визначення інформаційних ресурсів в електронному та/або друкованому вигляді. Це, відповідно, збільшує витрати часу, зусиль і коштів, і не завжди гарантує повноту визначення необхідних інформаційних джерел.

Дослідженню різних складових систематизації інформаційних ресурсів у сфері ІВ в Україні присвячені роботи низки науковців і фахівців: М. В. Вачевського, С. Г. Гордієнка, І. І. Дахна, І. І. Дятлика, П. П. Крайнева, Ю. М. Кузнецова, С. Д. Куси, В. О. Потехіної, О. Д. Святоцького, П. М. Цибульова, І. М. Шестака, М. В. Паладія тощо.

Наразі, існуючі підходи зводяться до визначення принципів інформаційного забезпечення за видами ОПВ. Однак, при цьому залишається невизначеною власне сукупність принципів систематизації інформаційних ресурсів у сфері ІВ.

Метою даної статті є спроба обґрунтувати принципи систематизації інформаційних ресурсів у межах інформаційного забезпечення діяльності фізичних та юридичних осіб у сфері ІВ в Україні.

Обґрунтування принципів систематизації інформаційного ресурсів для забезпечення діяльності фізичних та юридичних осіб у сфері ІВ в Україні є новим предметом дослідження унаслідок, перш за все, специфіки функціонування цієї сфери, незважаючи на досить тривалий термін її існування.

У даній статті, інформаційне забезпечення розглядається з точки зору наявних інформаційних ресурсів, що використовуються особами, залученими до інтелектуальної діяльності, з метою створення ОПВ і набуття майнових прав на них. Інформаційне забезпечення не обмежується діяльністю лише зазначених осіб. Інформаційні ресурси сфери ІВ використовуються для вирішення різноманітних завдань і розв'язання проблемних питань вченими, фахівцями, представниками інших творчих прошарків нашого суспільства, а також іноземними фахівцями.

За результатами проведених досліджень авторами визначено такі принципи систематизації інформаційних ресурсів як принцип єдності частин у цілому, принцип системного представлення життєвого циклу ОПВ, принцип інформаційного супроводження життєвого циклу ОПВ, принцип всебічності інформаційних ресурсів, принцип доступності інформаційних ресурсів, принцип постійного розвитку інформаційних ресурсів, принцип зовнішнього доповнення інформаційних ресурсів і принцип прогнозування потреби в інформаційних ресурсах.

Важливе значення для належного інформаційного забезпечення діяльності у сфері ІВ в Україні має принцип єдності частин у цілому, розглянутий ще Н. Вінером у своїх працях [2, 3]. Потреба у цьому принципі обумовлена, насамперед, створенням з окремих інформаційних ресурсів якісного продукту – системи інформаційного забезпечення. Цікавими є дослідження, проведені у свій час Г. Зоммергофом у біології та механіці, які довели, що ідея кращої організації у всіх випадках є по суті ідеєю про взаємодію складових системи для досягнення встановленої (чи обраної) «фокальної умови» цілого. З цього випливає, по-перше, що взаємодія саме частин призводить до виникнення нової за якістю організації, і, по-друге, що позитивна (ефективна) організація цих частин призводить до досягнення мети системою як цілим.

Таким чином, у системі інформаційного забезпечення інтелектуальної власності (далі – СІЗІВ) має існувати обов'язковий взаємозв'язок цільового призначення окремих інформаційних ресурсів з основною метою інформаційного забезпечення діяльності у сфері ІВ. Це дозволить визначати ступінь впливу кожної складової на ціле та обмежувати, у свою чергу, неефективне використання різноманітних ресурсів для досягнення неперіоритетних локальних цілей.

Разом з тим, для забезпечення ефективного функціонування СІЗІВ мають існувати негативні інформаційні зворотні зв'язки, мають які повинні своєчасно забезпечувати інформацією процеси координації, інтеграції та гармонізації складових СІЗІВ у цілому.

Для якісного інформаційного забезпечення діяльності у сфері ІВ в Україні, реалізацію принципу єдності частин у цілому слід вважати пріоритетним питанням. Це обумовлено сьогоденним не зовсім конструктивним впливом діяльності різних органів влади та рівнів управління в системі державного регулювання сфери ІВ на ступінь досягнення головної мети – створення і використання ОПВ на користь інноваційного шляху розвитку економіки нашої країни і задоволення потреб суспільства.

Автори вважають, що основним об'єднуючим принципом інформаційного забезпечення має стати принцип системного представлення життєвого циклу ОПІВ [7]. Це обумовлено тим, що створення, насамперед, новітніх технологій, потрібних Україні для подальшого зміцнення інноваційної основи її економічного розвитку та конкурентоспроможності продуктів господарської діяльності на світовому ринку, може здійснюватися завдяки цілеспрямованій реалізації життєвого циклу ОПІВ у різних галузях господарства.

Складовими такого циклу є створення ОПІВ, набуття прав на ОПІВ, використання ОПІВ, забезпечення безпеки (захист) і ліквідація (утилізація) ОПІВ як нематеріального активу, а також утилізація (ліквідація) його матеріального носія (за необхідності) [4, 7].

Представлення моделі реалізації життєвого циклу ОПІВ дозволяє будь-якій особі зрозуміти взаємозв'язок цільового призначення окремих інформаційних ресурсів, які можуть бути пов'язані з будь-яким із зазначених вище етапів.

Наступним об'єднуючим принципом інформаційного забезпечення у сфері ІВ слід вважати принцип інформаційного супроводження життєвого циклу ОПІВ, що безпосередньо пов'язаний із попереднім принципом.

Діяльність творців, винахідників і раціоналізаторів вимагає наявності інформаційних ресурсів, необхідних для використання при створенні інтелектуального продукту, який має потенціал перетворитися на ОПІВ, а також для подальшого набуття прав ІВ на нього. Такими ресурсами, в першу чергу, є загальні та спеціальні бібліотеки, які представляють собою сховища вітчизняної та іноземної літератури за різноманітною тематикою.

Важливим інформаційним ресурсом є джерела законодавства з питань ІВ, об'єднані в загальну нормативно-правову базу з питань ІВ (як на паперових, так і на електронних носіях), які забезпечують функціонування сфери ІВ в Україні. До них відносяться 8 Кодексів, 10 спеціальних законів, 26 законів і понад 100 підзаконних актів, затверджених Кабінетом Міністрів України або наказами відповідних центральних органів виконавчої влади. Частиною національного законодавства у сфері ІВ є також понад три десятка чинних міжнародних та міжурядових договорів і угод [4, 5].

Упорядковані за певними ознаками (структуровані) відомості, які створюються під час виконання функцій, покладених на Державну службу інтелектуальної власності України (далі – ДСІВУ) і заклади, які входять до державної системи правової охорони ІВ, складають значну частину інформаційних ресурсів України у сфері ІВ. До складу інформаційних ресурсів ДСІВУ входять публікації на паперових та електронних носіях.

Публікації на паперових носіях включають офіційні бюлетені «Авторське право і суміжні права» і «Промислова власність», описи до патентів на винаходи і корисні моделі, а також нормативно-правові, методичні та довідкові видання з питань ІВ [5].

Офіційний бюлетень «Авторське право і суміжні права» видається з 2002 р. з періодичністю не менше двох разів на рік однією книгою. Офіційний бюлетень «Промислова власність» видається з 1993 р. з періодичністю двічі на місяць (починаючи з 2007 р.) у двох книгах: Книга 1 «Винаходи, корисні моделі, топографії інтегральних мікросхем» і Книга 2 «Промислові зразки, знаки для товарів і послуг, кваліфіковані зазначення походження товарів».

Опис до патенту на винахід (корисну модель) є найбільш повним і вичерпним джерелом інформації стосовно винаходу (корисної моделі). Опис розкриває суть винаходу (корисної моделі) і підтверджує обсяг правової охорони, визначений формулою винаходу (корисної моделі) [6].

До складу електронних інформаційних ресурсів входять бази даних, інформаційно-довідкові системи і Цифрова патентна бібліотека. Зазначені ресурси більшою частиною складаються з патентно-інформаційних ресурсів, створенням яких займається Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (далі – ДП «УІПВ»).

В Україні функціонує міцна і ґрунтовна патентно-інформаційна база, створена з метою забезпечення виконання положень чинного законодавства у частині, що стосується проведення експертизи об'єктів промислової власності. Вона охоплює як національну, так і зарубіжну патентну документацію.

Найбільші в Україні інформаційні ресурси (як національної, так і зарубіжної патентної документації), придатні для проведення патентних досліджень, зосереджені у Фонді патентної документації громадського користування філії «Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг» ДП «УІПВ» (далі – УкрЦППП).

Основними Інтернет-ресурсами державної системи правової охорони ІВ вважаються офіційний веб-портал ДСІВУ (www.sips.gov.ua), веб-сайт ДП «УІПВ» (www.uipv.org), веб-сайт УкрЦППП (www.iii.ua) і веб-сайт Державного підприємства «Українське агентство з авторських і суміжних прав» (www.uacr.kiev.ua).

Крім того, до джерел патентної інформації, інформації з питань авторського права, інформації щодо комерціалізації ОПВ відносяться певні зарубіжні та міжнародні джерела у мережі Інтернет, доступ до низки яких надається як на безоплатній, так і на оплатній основі.

Необхідна інформація експертного та наукового характеру також публікується у різних періодичних вітчизняних і зарубіжних виданнях: спеціалізованому виданні ДСІВУ «Промислова власність у цифрах», журналі «Інтелектуальна власність», журналі «Винахідник і раціоналізатор», «Теорія і практика інтелектуальної власності», «Інтелектуальная собственность. Промышленная собственность» тощо.

Відомості про способи комерціалізації ОПВ, реалізації результатів творчих напрацювань у господарстві та отримання доходів не є такими розповсюдженими, як наведена вище інформація. Джерельна база таких відомостей в Україні досить обмежена нормативно-правовими документами внаслідок того, що ці питання відносяться до сфери діяльності різних органів влади за відсутності загальнодержавного органу координування.

У сучасних умовах на перший план також виходить принцип прогнозування суспільної потреби в інформаційних ресурсах, на який має, на думку авторів, спиратися процес їх систематизації. Значущість цього принципу обумовлена необхідністю підтримання цілеспрямованого і безперервного забезпечення інформаційними ресурсами в умовах впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів на функціонування СІЗІВ.

Принцип доступності інформаційних ресурсів зумовлює наявність, на нашу думку, спеціально утворених державою технічно оснащених центрів (офісів) доступу до інформації з питань ІВ, покликаних спростити діяльність творців, винахідників і раціоналізаторів і ще більше наблизити їх до існуючих державних інформаційних ресурсів.

Зважаючи на викладене вище, наступними принципами систематизації інформаційних ресурсів повинні стати їх всебічність і доступність. Реалізація принципу всебічності пов'язана із завданням щодо створення загальнодержавного веб-порталу з питань ІВ з розміщенням на ньому існуючих інформаційних ресурсів, які б максимально і всебічно висвітлювали усі аспекти функціонування сфери ІВ в Україні.

Принцип зовнішнього доповнення інформаційних ресурсів є значущим принципом систематизації інформаційних ресурсів. Сам принцип був запропонований С. Біром [1], як спосіб подолання наслідків теореми про неповноту К. Геделя. Реалізація вказаного принципу спрямована на встановлення норми щодо ефективності функціонування СІЗІВ і зворотного зв'язку для її оцінювання у часі, а також внесення необхідних змін. Такий підхід забезпечить динамічність функціонування та розвитку СІЗІВ, а також відповідність її умовам та вимогам сьогодення.

Важливим принципом систематизації інформаційних ресурсів у сфері ІВ слід вважати принцип їх постійного розвитку. Цей принцип покладений в основу функціонування СІЗІВ і передбачає постійний розвиток інформаційних ресурсів ДСІВУ з метою всебічного забезпечення споживачів інформацією з питань ІВ.

Таким чином, виходячи з викладеного вище, для якісного інформаційного забезпечення діяльності у сфері ІВ в Україні здійснено обґрунтування сукупності принципів, необхідних для систематизації інформаційних ресурсів, до складу якої віднесено принцип єдності частин у цілому, принцип системного представлення життєвого циклу ОПІВ, принцип інформаційного супроводження життєвого циклу ОПІВ, принцип всебічності інформаційних ресурсів, принцип доступності інформаційних ресурсів, принцип постійного розвитку інформаційних ресурсів, принцип зовнішнього доповнення інформаційних ресурсів і принцип прогнозування потреби в інформаційних ресурсах.

Реалізація зазначених вище принципів забезпечить, на думку авторів, максимальну, всебічну, якісну і належну поінформованість суспільства, особливо винахідників і раціоналізаторів, патентних повірених, а також дозволить оптимізувати витрати часу на пошук таких ресурсів і забезпечити повноту визначення необхідних інформаційних джерел у сфері ІВ.

Література

1. Бир С. На пути к кибернетическому предприятию / С. Бир; пер. с англ. – М.: Мир, 1966. – С. 48-99.
2. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в живом и машине / Н. Винер; пер. с англ. – М.: Наука, 1983. – 343 с.
3. Винер Н. Мое отношение к кибернетике: ее прошлое и будущее / Н. Винер; пер. с англ. – М.: Сов. радио, 1969. – 24 с.
4. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування: [практичний посібник] / [Д. Лонг, П. Рей, В.О. Жаров та ін.] – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с.
5. Інформаційні ресурси. Офіційний портал Державної служби інтелектуальної власності України. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua>.
6. Куса С.Д. Патентна документація України: Посібник. Держ. департамент інтелект. власності, ДП «Укр. ін.-т пром. власності». – 2-е вид., допов. – К., 2007. – 176 с.
7. Мосов С. Система забезпечення життєвого циклу об'єкта промислової власності: розвиток структури / С. Мосов // Інтелектуальна власність. – 2010. – № 3. – С. 30-34.
8. Несчетна Т.К., Рябець А.І. Патентна документація. Комплектування та можливості доступу до неї в Україні. Посібник для користувача. – К., 2009. – 120 с.
9. Brooking A. Intellectual Capital: Core asset for the third millennium / A. Brooking. – London: International Thomson Business Press, 1996. – 224 p.